

Δημήτριος Ε. Πασχαλίδης

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Φάκελος Υλικού

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Α' Τόμος | Ενότητες 1-11

Περιέχει CD-Rom με ανάλυση
των κειμένων αυτενέργειας

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφή του συγγραφέα

ISBN 978-960-456-554-2

© Copyright: Σεπτέμβριος 2020, Δ. Ε. Πασχαλίδης, Εκδόσεις Ζήτη

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία

Εκτύπωση

Βιβλιοδεσία

Π. ΖΗΤΗ & ΣΙΑ Ι.Κ.Ε.

18ο χλμ Θεσσαλονίκης-Περαίας

Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19

Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229 • e-mail: info@ziti.gr

www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Αρμενοπούλου 27, 546 35 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310.203.720, Fax: 2310.211.305 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Χαριλάου Τρικούπη 22, 106 79 Αθήνα

Τηλ.-Fax: 210.3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό, γραμμένο με πληρότητα, εγκυρότητα και μεθοδικότητα αλλά και με τρόπο που να καλύπτει τις σύγχρονες ανάγκες διδασκαλίας και εξέτασης, ελπίζουμε πως θα αποτελέσει ένα ολοκληρωμένο βοήθημα για τον μαθητή και ένα χρήσιμο «εργαλείο» για τους εκπαιδευτικούς που θα διδάξουν το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών.

Ο Α' τόμος περιλαμβάνει τις Θεματικές ενότητες Α-Γ (Διδακτικές ενότητες 1-11) του *Φακέλου Υλικού*.

Το βιβλίο περιλαμβάνει:

- **Ερωτήσεις και απαντήσεις της εισαγωγής** του σχολικού βιβλίου *Φιλοσοφικός λόγος*, που καλύπτουν όλη την εξεταστέα ύλη – απαντήσεις σε όλες τις ερωτήσεις των πανελλαδικών εξετάσεων και συμπληρωματικές ερωτήσεις κλειστού τύπου (Σωστό–Λάθος, επιλογή απαντήσεων κτλ.) όλης της εξεταστέας ύλης.
- Παρουσίαση των **εισαγωγικών κειμένων** των θεματικών ενοτήτων με ερωτήσεις και απαντήσεις, ώστε να γίνει ευκολότερα κατανοητό το περιεχόμενο κάθε θεματικής ενότητας.
- **Αντιστοίχιση κειμένου – μετάφρασης**, για να κατανοήσει καλύτερα ο μαθητής το νόημα και την αντιστοιχία της μετάφρασης με το κείμενο, στοιχείο χρήσιμο για τις ανάγκες των εξετάσεων. Η μετάφραση αποδίδεται σε σύγχρονη νεοελληνική γλώσσα, παίρνοντας βέβαια υπόψη και τις μεταφράσεις που παρατίθενται στον *Φάκελο Υλικού*.
- **Δομικά στοιχεία** των κειμένων αναφοράς και **ερωτήσεις κατανόησης του κειμένου** με αναφορά στο αρχαίο κείμενο, ώστε ο μαθητής να διευκολυνθεί στην κατανόηση των ερωτήσεων και στην ανάγκη να κάνει παραπομπές στο κείμενο, όπως απαιτεί το νέο σύστημα.
- **Διεξοδική, μεθοδική και έγκυρη ερμηνευτική ανάλυση** όλων των κειμένων με βάση τα σχόλια του *Φακέλου Υλικού* και του *Φιλοσοφικού Λόγου*. Η πλήρης, έγκυρη και μεθοδική ερμηνευτική ανάλυση είναι βασική για την κατανόηση και αφομοίωση της ύλης και την επιτυχή ανταπόκριση των μαθητών στις ερωτήσεις των εξετάσεων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνουμε στον τρόπο παρουσίασης των στοιχείων που είναι χρήσιμα
- **Πλήρεις, ακριβείς και συγκεκριμένες απαντήσεις** σε όλες τις ερωτήσεις των σχολικών βιβλίων και στα Παράλληλα κείμενα. Θεωρούμε βασικό στοιχείο των απα-

ντήσεων την ύπαρξη πληρότητας και ταυτόχρονα σαφήνειας και ακρίβειας, ώστε ο μαθητής να μην «πνίγεται» στην ανούσια απεραντολογία ούτε να δημιουργεί λανθασμένα πρότυπα «θολής» και ασαφούς γραφής. Ιδιαίτερα στα παράλληλα κείμενα με τις απαντήσεις μας δίνουμε και δείγματα μεθοδολογικής προσέγγισης αυτών.

- Πλήρες **Ετυμολογικό Λεξικό** όλων των ομόρριζων λέξεων του κειμένου. Η πρωτοτυπία του Λεξικού έγκειται α) στην παράθεση μιας σύντομης αλλά πρακτικά χρήσιμης θεωρίας και β) στην παράθεση όλων των λέξεων του κειμένου, ώστε ο μαθητής να μπορεί να τις εντοπίσει εύκολα, όταν το ζητούν οι ανάλογες ασκήσεις. Ταυτόχρονα, παραθέτουμε α) μία επιλογή ομόρριζων λέξεων που παρουσιάζουν έναν υψηλότερο βαθμό δυσκολίας στην κατανόησή τους, β) επιλογή Συνωνύμων και Αντωνύμων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γ) απαντήσεις σε όλες τις ετυμολογικές - σημασιολογικές ασκήσεις των πανελλαδικών εξετάσεων, που αφορούν τις ενότητες του *Φακέλου Υλικού* (περιλαμβάνεται στο συνοδευτικό CD-Rom).
- Μεγάλο αριθμό **συμπληρωματικών ασκήσεων** (ερμηνευτικών, ετυμολογικών, σημασιολογικών και λεξιλογικών) με τις απαντήσεις τους. Οι ασκήσεις αυτές είναι πλήρως προσαρμοσμένες στο σύγχρονο πνεύμα των πανελλαδικών εξετάσεων.
- **Κριτήρια αξιολόγησης** (ένα για κάθε θεματική ενότητα) με απαντήσεις.
- Ένθετο CD-Rom με ανάλυση των Κειμένων αυτενέργειας.

Δημήτριος Ε. Πασχαλίδης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

I. Ερωτήσεις – απαντήσεις	9
II. Ερωτήσεις εισαγωγής πανελλαδικών εξετάσεων	21
Ερωτήσεις κλειστού τύπου πανελλαδικών εξετάσεων	26
Απαντήσεις	30
III. Ερωτήσεις εισαγωγής (Σωστό - Λάθος)	31
Απαντήσεις	39

1η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η αντίληψη για τη φιλοσοφία:

Η φιλοσοφία και η διαμόρφωση του ανθρώπου

<i>Εισαγωγή:</i> Η φιλοσοφία και τα ερωτήματά της	40
---	----

1. Γιατί φιλοσοφεί ο άνθρωπος;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, <i>Μετὰ τὰ φυσικά</i> , Α 2, 98b12-28	45
--	----

<i>Συμπληρωματικές ασκήσεις</i>	76
---------------------------------------	----

2. Η πρακτική και πολιτική διάσταση της φιλοσοφίας

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, <i>Προτρεπτικός πρὸς Θεμίσωνα</i> , αποσπάσματα 8-9	79
--	----

<i>Συμπληρωματικές ασκήσεις</i>	104
---------------------------------------	-----

3. Η φιλοσοφία ως προϋπόθεση για την ευδαιμονία

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ, <i>Επιστολή στον Μενοικέα</i> , 122	107
--	-----

<i>Συμπληρωματικές ασκήσεις</i>	129
---------------------------------------	-----

2η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η δημιουργία της ανθρώπινης κοινωνίας και η πολιτική αρετή

<i>Εισαγωγή</i>	132
-----------------------	-----

<i>Συμπληρωματικές ερωτήσεις στην εισαγωγή</i>	135
--	-----

4. Ο πρωταγόρειος μύθος: η διανομή των ιδιοτήτων στα ζώα	
ΠΛΑΤΩΝ, Πρωταγόρας, (320d-321 b5)	137
Συμπληρωματικές ασκήσεις	173
5. Ο πρωταγόρειος μύθος: η κλοπή της φωτιάς – έντεχνη σοφία και λόγος	
ΠΛΑΤΩΝ, Πρωταγόρας, (320d-321 b5)	177
Συμπληρωματικές ασκήσεις	216
6. Ο πρωταγόρειος μύθος: το δώρο του Δία – η πολιτική αρετή ως κοινή και αναγκαία ιδιότητα των ανθρώπων	
ΠΛΑΤΩΝ, Πρωταγόρας, (320d-321 b5)	219
ΠΛΑΤΩΝ, Πρωταγόρας, (320d-321 b5)	220
Συμπληρωματικές ασκήσεις	270
7. Η συγκρότηση της πόλεως	
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, Πολιτικά, 1.12, 1253a29-39	275
Συμπληρωματικές ασκήσεις	300

3η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η παιδεία και η αναζήτηση της αλήθειας – η ανθρώπινη φύση και το χρέος του φιλοσόφου

Εισαγωγή	302
8. Η αλληγορία του σπηλαίου: οι δεσμώτες	
ΠΛΑΤΩΝ, Πολιτεία, 514a-515c	307
Συμπληρωματικές ασκήσεις	348
9. Η αλληγορία του σπηλαίου: η παιδεία	
ΠΛΑΤΩΝ, Πολιτεία, 518b-519a	351
Συμπληρωματικές ασκήσεις	390
10. Η αλληγορία του σπηλαίου: οι φιλόσοφοι	
ΠΛΑΤΩΝ, Πολιτεία, 519b-520a	393
Συμπληρωματικές ασκήσεις	441
11. Ο χαρακτήρας και οι στόχοι της παιδείας	
ΠΛΑΤΩΝ, Πολιτεία, Θ 1.3-2.1, 1337a33-b11	445
Συμπληρωματικές ασκήσεις	486

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

A. Στοιχεία θεωρίας	489
B. Λεξικό ομόρριζων λέξεων	490
Γ. Επιλογή ομόρριζων	524
Δ. Συνώνυμα – αντώνυμα	526

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1ο Κριτήριο αξιολόγησης	529
2ο Κριτήριο αξιολόγησης	531
3ο Κριτήριο αξιολόγησης	534

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Απαντήσεις στις συμπληρωματικές ασκήσεις	537
Απαντήσεις στα κριτήρια αξιολόγησης	553

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ι. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

(Οι σελίδες και τα κεφάλαια παραπέμπουν στο σχολικό βιβλίο ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ)

Δ. Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Δ2. Οι φιλοσοφικές ιδέες του Σωκράτη. Διαλεκτική, μαιευτική, ειρωνεία.
Η αναζήτηση των ορισμών, η επαγωγική μέθοδος και η ηθική.

1. Ποιον χρησμό έδωσε το μαντείο των Δελφών που αφορούσε τον Σωκράτη και με ποιον τρόπο έλεγξε ο ίδιος αυτόν τον χρησμό, σύμφωνα με το απόσπασμα από την πλατωνική Απολογία;

Απάντηση σελ. 29-30: Ο Χαιρεφών, φίλος του Σωκράτη, [...] και απόκτησα το μίσος και αυτού και άλλων πολλών.

2. Ποια συναισθήματα ενέπνευσε ο Σωκράτης στους συγχρόνους του, αν κρίνουμε από τη στάση αμφισβήτησης που τήρησε έναντι του Απολλώνιου χρησμού;

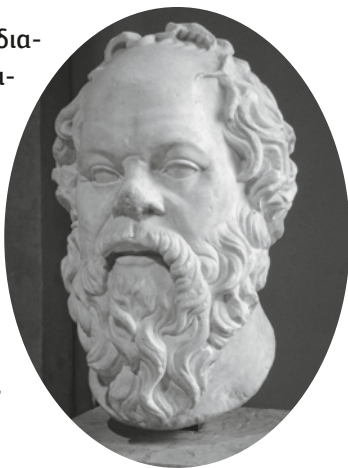
Απάντηση σελ. 30: Το απόσπασμα από την πλατωνική Απολογία (όπου ο Σωκράτης [...]) Δεν είναι αυτός ο άνθρωπος άθεος, όπως ισχυρίστηκαν οι κατηγοροί του;

3. Πώς χρησιμοποίησε ο Σωκράτης την ειρωνεία και σε τι διαφέρει η αμφισβήτηση του Σωκράτη από αυτή των σοφιστών;

Απάντηση σελ. 30: Ο Σωκράτης δεν ήταν άθεος, ήταν όμως είρωνας [...] που δεν επηρεάζεται από τις συνθήκες, που δεν εξαρτάται από τον άνθρωπο.

4. Τι γνωρίζετε για τη διαλεκτική μέθοδο του Σωκράτη;

Απάντηση σελ. 30-31: Τα όπλα του (του Σωκράτη) ήταν [...], στην αλήθεια δηλαδή που υπάρχει ανεξαρτήτως των περιστάσεων και των συνθηκών, στην πρώτη αλήθεια των πραγμάτων.

5. Τι γνωρίζετε για τη μαιευτική μέθοδο του Σωκράτη;
Απάντηση σελ. 31: Είναι χαρακτηριστικό πως ο Σωκράτης, [...] να την ξαναθυμηθεί, να την επαναφέρει στη μνήμη του.
6. Ποιες καινοτομίες εισήγαγε ο Σωκράτης στη φιλοσοφία: με ποια θέματα ασχολήθηκε και ποια νέα προβληματικά έφερε στη φιλοσοφική σκέψη;
Απάντηση σελ. 31-32: Έχει λεχθεί για τον Σωκράτη πως [...] Αναζήτησε δηλαδή το απόλυτο απορρίπτοντας το σχετικό, την ουσία της ηθικής και όχι τα ηθικά φαινόμενα.
7. Ποια μέθοδο χρησιμοποίησε ο Σωκράτης, προκειμένου να αναζητήσει την απόλυτη ουσία των ηθικών εννοιών; Τι γνωρίζετε για την επαγωγική μέθοδο του Σωκράτη;
Απάντηση σελ. 32: Όπως λέει και ο Αριστοτέλης [...] προς την αλήθεια, προς το καθολικό και το αιώνιο.

Δ3. Η δίκη και ο θάνατος του Σωκράτη

1. Με ποια κατηγορία έγινε η μήνυση εναντίον του Σωκράτη, ποιοι ήταν οι μηνυτές του και τι γνωρίζετε γι' αυτούς;
Απάντηση σελ. 32-33: Τάδε εγράψατο [...] Ο δεύτερος ήταν ρήτορας.
2. Γιατί η κατηγορία περί αθεΐας κατά του Σωκράτη δεν ευσταθούσε και ποιοι ήταν οι πραγματικοί λόγοι της δίωξής του;
Απάντηση σελ. 32-33: Γιατί μηνύθηκε ο Σωκράτης; [...] πίσω από το οποίο κρύβονταν οι πολιτικοί λόγοι της δίωξης.
3. Ποια σχέση είχε η κατηγορία σε βάρος του Σωκράτη για διαφθορά των νέων με την πραγματική αιτία της δίωξής του;
Απάντηση σελ. 33: Η κατηγορία για διαφθορά των νέων [...] για την κατάληξη των «μαθητών».
4. Ποιο δικαστήριο δίκασε τον Σωκράτη; Ποια ήταν η απόφασή του; Ποια ήταν η αντίδραση του Σωκράτη, όταν άκουσε την καταδικαστική απόφαση;
Απάντηση σελ. 33: Το λαϊκό δικαστήριο της Ηλιαίας, [...] αφού η περιουσία του Σωκράτη δεν ξεπερνούσε τις 5 μνες.
5. Γιατί ο Σωκράτης μετά την καταδίκη του έμεινε περίπου έναν μήνα στο κρατητήριο και πώς κύλησαν οι μέρες αυτές;
Απάντηση σελ. 33-34: Μετά την καταδίκη του, ο Σωκράτης [...] και πέθανε μέσα στο κελί του δεσμοτηρίου.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1η

Γιατί φιλοσοφεί ο άνθρωπος;

Εισαγωγικά

- Στα φιλοσοφικά κείμενα της ελληνικής αρχαιότητας συναντάται συχνά η ιδέα ότι κάθε δραστηριότητά μας έχει έναν λόγο που συμβαίνει, έναν σκοπό προς τον οποίο αποβλέπει.
- Αυτό το «γιατί» το ρωτάμε πρώτα για την ίδια τη φιλοσοφία.
- Ο Αριστοτέλης, θέλοντας να διακρίνει τη φιλοσοφία από άλλες μορφές γνώσης, αναζητά την απάντηση με εμπειρικό τρόπο: ξεκινά από την παρατήρηση ότι όλοι οι άνθρωποι επιζητούν τη γνώση, την οποία κατακτούν μέσα από τις αισθήσεις, και προχωρούν από την εμπειρία που αφορά τα επιμέρους πράγματα στην τέχνη και την επιστήμη.
- Για να καταλάβουμε για ποιον λόγο φιλοσοφούμε, πρέπει να ορίσουμε τι είναι φιλοσοφία και να εξετάσουμε με ιστορική ματιά το πώς άρχισαν οι άνθρωποι να φιλοσοφούν.

(Φάκελος Υλικού, σελ. 14)

ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, Μετά τὰ φυσικά, Α 2, 98b12-28

Αντιστοίχιση κειμένου – μετάφρασης

Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἴτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων

Γιατί, οι άνθρωποι (όπως συμβαίνει) και τώρα και για πρώτη φορά άρχισαν να φιλοσοφούν από περιέργεια και θαυμασμό· στην αρχή βέβαια επειδή θεώρησαν άξια θαυμασμού τα παράξενα της καθημερινής ζωής¹, έπειτα προχωρώντας² σιγά σιγά με αυτόν τον τρόπο, επειδή άρχισαν να προβληματίζονται και για τα πιο σημαντικά, όπως για παράδειγμα και για τα φαινόμενα της σελήνης

καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον
καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ
παντὸς γενέσεως.
Ὅ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων
οἶται ἀγνοεῖν
(διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος
φιλόσοφος πῶς ἐστίν·
ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυ-
μασίων)·
ὥστ' εἶπερ
διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφι-
λοσόφησαν, φανερόν
ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι
ἐδίωκον
καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν.
Μαρτυρεῖ δὲ
αὐτὸ τὸ συμβεβηκός·
σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων
τῶν ἀναγκαίων
καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην
καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις
ἤρξατο ζητεῖσθαι.

Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν
ζητοῦμεν χρεῖαν ἐτέραν,

ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φαμέν,
ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ
μὴ ἄλλου ὦν,
οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὔσαν
ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν·
μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν
ἐστίν.

και του ἡλιου,
και για τα ἄστρα, και για τη γέννηση
του σύμπαντος.
Αυτός όμως που απορεί και που θαυμάζει,
αντιλαμβάνεται³ ὅτι αγνοεῖ
(γι' αυτό και ὁποῖος αγαπά τους μύθους
εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο και φιλόσοφος·
γιατί οι μῦθοι συντίθενται ἀπὸ γεγονότα ἀξια
θαυμασμού⁴).
Εφόσον λοιπόν (οἱ ἄνθρωποι)
φιλοσόφησαν για να ξεφύγουν ἀπὸ την ἀγνοιά
τους, εἶναι φανερό
ὅτι ἐπιζητούσαν την ἐπιστήμη για την ἴδια τη
γνώση
και ὄχι για χάρη κάποιας χρησιμότητος⁵.
Ἄλλωστε αὐτὸ το ἐπιβεβαιώνει⁶
και αὐτὸ που ἔχει συμβεῖ·
ὅταν δηλαδὴ ικανοποιήθηκαν ὅλες σχεδόν
οἱ ἀμεσες ἀνάγκες τους,
και αὐτές που ἀποβλέπουν⁷ στην ἀνεση
και την ἀπόλαυσή τους, μόνο τότε οἱ ἄνθρω-
ποι στράφηκαν⁸ σ' αὐτοῦ του εἶδους την
πνευματικὴ ἀναζήτηση.
Εἶναι λοιπόν φανερό ὅτι τη γνώση αὐτὴ δεν
την ἐπιζητοῦμε για να καλύψει κάποια ἄλ-
λη ἀνάγκη,
ἀλλὰ, ὅπως λέμε ὅτι ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος ο
ἄνθρωπος που ὑπάρχει⁹ για τον εαυτό του
και ὄχι για κάποιον ἄλλον,
ἐτσι (ἐπιζητοῦμε) και αὐτὴν πιστεύοντας¹⁰ πως
εἶναι ἡ μόνη ἐλεύθερη ἐπιστήμη·
γιατί εἶναι ἡ μόνη που ὑπάρχει γι' αὐτὴν την
ἴδια.

1. που εἶχαν ἀμεσα μπροστά τους, 2. προοδεύοντας, 3. συνειδητοποιεῖ, 4. θαυμάσια, 5. για κάποια πρα-
κτικὴ χρησιμοποίηση, 6. Αὐτὸ φαίνεται και ἀπὸ την πορεία των πραγμάτων (Κάλας), 7. το ἴδιο συνέβη
με την..., 8. ἀρχισε να ἐπιδιώκεται αὐτοῦ του εἶδους ο σκοπός (φρόνησις: σκοπός, σκέψη, πρόθεση), ἀρ-
χισε αὐτοῦ του εἶδους ἡ πνευματικὴ ἐνατένιση, 9. ἔχει ὡς σκοπὸ της ὑπαρξῆς του τον εαυτό του και ὄχι
να ὑπηρετεῖ κάποιον ἄλλον, 10. ὡς τη μόνη ἐλεύθερη ἐπιστήμη

Λεξιλόγιο

Θαυμάζω: μένω έκθαμβος, νιώθω έκπληξη για κάτι, βλέπω κάτι με θαυμασμό και έκπληξη, **διὰ τὸ θαυμάζειν:** εμπρ. προσδ. της αιτίας = από θαυμασμό και έκπληξη, (σχολ.) από περιέργεια και θαυμασμό ▪ **ἤρξαντο** < αόρ. του ἄρχομαι (ἤρξάμην): αρχίζω ▪ **τὰ πρόχειρα:** αυτά που είναι κοντά στα χέρια κάποιου, τα κοινά, τα συνηθισμένα, αυτά που έχει κάποιος άμεσα μπροστά του, (σχολ.) της καθημερινής ζωής, ▪ **τῶν ἀτόπων (τὸ ἄτοπον):** παράξενο, ασυνήθιστο, **τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων:** (κατὰ λέξη) τα συνηθισμένα από τα παράξενα, (σχολ.) τα παράξενα της καθημερινής ζωής, ▪ **θαυμάσαντες:** αιτιολ. μτχ.: επειδή θεώρησαν άξια θαυμασμού ▪ **εἶτα:** χρον. επίρρ.: έπειτα ▪ **κατὰ μικρόν:** σιγά σιγά ▪ **οὕτω:** τροπικό επίρρ.: έτσι, με αυτόν τον τρόπο ▪ **προϊόντες** (τροπ. μτχ., ενεστ. του προέρχομαι): προχωρώντας, προοδεύοντας ▪ **περὶ τῶν μειζόνων:** για τα πιο σημαντικά (**τὰ μείζονα:** τα μεγαλύτερα, τα πιο σημαντικά) ▪ **διαπορήσαντες:** (αιτιολ. μτχ.), μτχ. αορ. διηπόρησα του ρ. **διαπορέω-ώ:** βρίσκομαι ολοκληρωτικά σε απορία, σε αμηχανία, αρχίζω να προβληματίζομαι ▪ **οἶον** (αναφ. αντων. σε θέση επιρρήματος): όπως για παράδειγμα ▪ **παθημάτων - τὰ παθήματα** (για ουράνια σώματα): οι μεταβολές, τα φαινόμενα ▪ **οἶται** < οἶμαι: νομίζω, φαντάζομαι, αντιλαμβάνομαι, συνειδητοποιώ ▪ **διὸ** < δι' ὃ < διὰ ὃ: γι' αυτό ▪ **πως** (στο κείμενο ο τόνος από το ἐστί): κάπως, κατά κάποιον τρόπο ▪ **σύγκειται** < **σύγκειμαι:** συντίθεται ▪ **ἐκ θαυμασίων:** από θαυμάσια, από γεγονότα άξια θαυμασμού ▪ **ὥστε** (μετά από κάτω ή άνω τελεία): επομένως, λοιπόν ▪ **εἶπερ ἐφιλοσόφησαν:** αιτιολογική πρότ. που δηλώνει υποτιθέμενη αιτιολογία: γι' αυτό μεταφράζεται «εφόσον φιλοσόφησαν» ▪ **διὰ τὸ φεύγειν** (εμπρόθ. έναρθρο απαρ. που δηλώνει σκοπό): για να ξεφύγουν από ... ▪ **διὰ τὸ εἶδέναι** (< οἶδα - εμπρόθ. έναρθρο απαρ. που δηλώνει σκοπό): για να γνωρίσουν, για την (ίδια τη) γνώση ▪ **ἐδίωκον τὸ ἐπίστασθαι:** επιδίωκαν, επιζητούσαν την επιστήμη (τη γνώση) ▪ **οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν** (εμπρόθ. του σκοπού – αναστροφή της πρόθεσης, αντί: οὐχ ἔνεκεν χρήσεώς τινος): όχι για χάρη κάποιας χρησιμότητας, όχι για κάποια πρακτική χρησιμοποίηση ▪ **μαρτυρέω-ώ:** αποδεικνύω, επιβεβαιώνω, πιστοποιώ ▪ **ὑπαρχόντων:** χρονική μτχ., γεν. απόλυτη ▪ **γάρ:** εξηγηματικό, διασαφητικό: δηλαδή ▪ **ὑπαρχόντων γάρ πάντων σχεδὸν τῶν ἀναγκαίων:** όταν δηλαδή ικανοποιήθηκαν όλες οι άμεσες άνάγκες τους ▪ **ῥαστώνη:** άνεση, άνάπαυλα, ησυχία, χρόνος άνάπαυσης ▪ **διαγωγή:** ο τρόπος του να περνάς τον χρόνο σου, η διασκέδαση ▪ **καὶ τὰ πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγήν:** και αυτές (οι άνάγκες) που αποβλέπουν στην άνεση και στη διασκέδαση / απόλαυση, (σχολ.) και το ίδιο συνέβη με την άνεση και την απόλαυσή τους ▪ **ἤρξατο ζητεῖσθαι ἢ τοιαύτη φρόνησις:** άρχισε να αναζητεῖται η τέτοιου είδους σοφία / επιστήμη, (σχολ.) μόνο τότε οι άνθρωποι στράφηκαν σ' αυτού του είδους την πνευματική αναζήτηση ▪ **χρεία:** άνάγκη / ωφέλεια, χρησιμότητα ▪ **ὁ ὢν αὐτοῦ (ἑαυτοῦ) ἔνεκα καὶ μὴ (ἔνεκα) ἄλλου:** (σχολ.) εκείνος που υπάρχει για

τον εαυτό του και όχι για κάποιον άλλο ■ **ὥς οὖσαν** (αιτιολ. μτχ., δηλώνει υποκειμενική αιτιολογία): επειδή κατά τη γνώμη μας είναι / νομίζοντας πως είναι.

Δομικά στοιχεία της ενότητας

1. **Πρώτη φάση:** Η έκπληξη, η απορία και ο θαυμασμός είναι το έναυσμα για τη φιλοσοφία.

(Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν... φιλοσοφεῖν)

2. Από τον «θαυμασμό» για τα παράδοξα της καθημερινής ζωής στον προβληματισμό για τα σημαντικότερα του σύμπαντος.

(ἐξ ἀρχῆς μὲν ... τοῦ παντὸς γενέσεως.)

3. **Δεύτερη φάση:** συνειδητοποίηση της άγνοιας.

(Ὁ δ' ἀπορῶν ... ἀγνοεῖν)

4. Παρενθετικό επιχείρημα για τον συσχετισμό του φιλόμυθου με τον φιλόσοφο.

(διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος ... ἐκ θαυμασιῶν)

5. **Τρίτη φάση:** Φιλοσοφία: γνώση για τη γνώση, όχι για πρακτική χρήση.

(ὥστ' εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν ... οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν.)

6. Απόδειξη που επαληθεύει την υπόθεση: πρώτα η κάλυψη αναγκών και η άνεση, έπειτα η πνευματική αναζήτηση.

(Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ ... ἤρξατο ζητεῖσθαι.)

7. **Συμπέρασμα:** Η φιλοσοφία είναι η μόνη ελεύθερη επιστήμη.

(Δῆλον οὖν ... αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.)

Ερωτήσεις κατανόησης του κειμένου

- 1 Για ποιον λόγο άρχισαν για πρώτη φορά να φιλοσοφούν οι άνθρωποι;
(Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν)
- 2 Τι θεώρησαν άξια θαυμασμού αρχικά;
(ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσσαντες,)
- 3 Τι θεώρησαν άξια θαυμασμού αργότερα;
(εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως.)

4 Τι φαντάζεται αυτός που απορεί και θαυμάζει;

(Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἀγνοεῖν)

5 Γιατί όποιος αγαπά τους μύθους είναι κατά κάποιον τρόπο και φιλόσοφος;

(ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων)

6 Αν οι άνθρωποι φιλοσόφησαν για να ξεφύγουν από την άγνοιά τους, τι αποδεικνύει αυτό;

(εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοϊαν ἐφιλοσόφησαν, φανερόν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν.)

7 Ποιο πράγμα επιβεβαιώνει ότι οι άνθρωποι επιζητούσαν τη γνώση για τη γνώση και όχι για χάρη κάποιας χρησιμότητας;

(σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνῃν καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι.)

8 Με ποιο αναλογικό επιχείρημα προσπαθεί να αποδείξει πως η φιλοσοφία είναι η μόνη επιστήμη που υπάρχει γι' αυτήν την ίδια;

(ὥσπερ ἄνθρωπος, φαμέν, ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ μὴ ἄλλον ὦν, οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὖσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.)

Νοηματική απόδοση του περιεχομένου

Η αφετηρία της φιλοσοφίας βρίσκεται κατά τον Αριστοτέλη στην απορία (έκπληξη), την περιέργεια και τον θαυμασμό του ανθρώπου για τα φαινόμενα που πέφτουν στην αντίληψή του. Αρχικά είχε περιέργεια και θαυμασμό για τον κόσμο που τον περιβάλλει, στη συνέχεια όμως άρχισε να προβληματίζεται για πιο σοβαρά ζητήματα, όπως για τα φαινόμενα του ήλιου και της σελήνης, για τα άστρα, το σύμπαν και τη γέννηση των όντων. Η απορία και ο θαυμασμός όμως οδηγούν στη συνειδητοποίηση της άγνοιας. Με ένα παρενθετικό επιχείρημα αποφαίνεται ότι όποιος θαυμάζει και αγαπά τους μύθους είναι, κατά κάποιο τρόπο, και φιλόσοφος, γιατί οι μύθοι αναφέρονται σε γεγονότα που προκαλούν θαυμασμό. Αν οι άνθρωποι ασχολήθηκαν με τη φιλοσοφία για να ξεφύγουν από την άγνοιά τους, αυτό σημαίνει πως επιδίωξαν την απόκτηση γνώσεων για την ίδια τη γνώση και όχι για κάποιες χρηστικές ανάγκες (από χρησιμοθηρία). Απόδειξη γι' αυτό είναι ότι οι άνθρωποι στράφηκαν στην πνευματική αναζήτηση μόνο όταν κάλυψαν τις άμεσες βιολογικές ανάγκες τους και εξασφάλισαν τον ελεύθερο χρόνο για τη χαλάρωση και την απόλαυσή τους. Το συμπέρασμά του είναι ότι ο άνθρωπος επιζητεί τη γνώση ως τη μόνη ελεύθερη επιστήμη και όχι για να καλύψει κάποιες άλλες ανάγκες, γιατί μόνο αυτή υπάρχει για να υπηρετεί τον εαυτό της

και όχι κάποιον άλλον, όπως ακριβώς ελεύθερος άνθρωπος είναι αυτός που υπάρχει για τον εαυτό του και όχι για κάποιον άλλον.

Βασικά στοιχεία του προηγούμενου κεφαλαίου

(Μετά τὰ Φυσικά, Α, 980a21-980b2)

Το κείμενο αναφοράς προέρχεται από το 2ο κεφ. του έργου του Αριστοτέλη *Μετά τὰ Φυσικά*. Παραθέτουμε μερικά στοιχεία από το αμέσως προηγούμενο κεφάλαιο, ώστε να γίνει καλύτερα κατανοητό το απόσπασμα του κειμένου αναφοράς:

- «Όλοι οι άνθρωποι ποθούν από τη φύση τους τη γνώση (ὁ ἄνθρωπος τοῦ εἶδέναι φύσει ὀρέγεται). Το δείχνει αυτό η αγάπη που έχουμε για τις **αισθήσεις**· διότι τις αγαπάμε τις αισθήσεις μας, και μάλιστα γι' αυτές τις ίδιες, ανεξάρτητα από τη χρηστικότητα τους. Ιδιαίτερα την **ὄραση**, για τον λόγο ότι προτιμούμε –ας το δεχτούμε– απ' όλες τις αισθήσεις την ὄραση, όχι μόνο όταν προβαίνουμε στις πράξεις μας, αλλά κι όταν ακόμη δε σκοπεύουμε να πράξουμε τίποτε. Και αυτό διότι η ὄραση, περισσότερο από όλες τις αισθήσεις, μας κάνει να αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα και μας φανερώνει πολλές διαφορές τους.
- Το ανθρώπινο γένος ζει με τη **μνήμη** και τις **σκέψεις**. Η μνήμη κάνει τους ανθρώπους να αποκτήσουν **εμπειρία**· δηλαδή οι πολλές μνήμες ενός και του αυτού πράγματος απαρτίζουν το σύνολο μιας εμπειρίας. Και η **εμπειρία** φαίνεται να ταυτίζεται σχεδόν με την **επιστήμη** και την **τέχνη**, αλλά μάλλον είναι το μέσον για να αποκτήσουν οι άνθρωποι την επιστήμη και την τέχνη.
- Η επιστήμη-τέχνη γεννιέται όταν από πολλές εμπειρικές διαπιστώσεις δημιουργείται μία γενικευτική αντίληψη για όμοια πράγματα.
- Πιστεύουμε ότι η απλή αλλά και η βαθιά γνώση ανήκουν πιο πολύ στην επιστήμη-τέχνη παρά στην εμπειρία, και θεωρούμε τους ανθρώπους της επιστήμης-τέχνης πιο σοφούς από τους εμπειρικούς, αφού με κριτήριο τη γνώση δεχόμαστε ότι η σοφία συνοδεύει όλους όσους συνοδεύει. Ο λόγος είναι ότι οι πρώτοι γνωρίζουν την αιτία, οι δεύτεροι όχι· οι έμπειροι, με άλλα λόγια, γνωρίζουν το «γιατί» και την αιτία».

Με βάση όσα αναφέρθηκαν παραπάνω ο Αριστοτέλης καταλήγει στη διαπίστωση ότι η φιλοσοφία είναι η θεωρητική γνώση των πρώτων αρχών και αιτιών, η πιο θεϊκή επιστήμη και η πιο άξια· είναι το τελευταίο στάδιο αυτής της γνωστικής συζήτησης.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1. Το κίνητρο για την αρχή της φιλοσοφίας: ο θαυμασμός, η έκπληξη, η απορία, η περιέργεια.

«Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν»

Το απόσπασμα αρχίζει με την αναφορά του Αριστοτέλη στην απαρχή (ἤρξαντο) της φιλοσοφίας: Οι άνθρωποι άρχισαν να «φιλοσοφούν» (και για πρώτη φορά και στην εποχή του φιλοσόφου) «διὰ τὸ θαυμάζειν», δηλαδή από έκπληξη, περιέργεια και θαυμασμό για όσα παρατηρούσαν με τις αισθήσεις τους στον κόσμο που τους περιέβαλλε.

Σύμφωνα με την άποψη του W.D. Ross «η φιλοσοφία πηγάζει από τον πρωτογενή *θαυμασμό* και τείνει προς την κατάργησή του, προς την τέλεια κατανόηση του κόσμου, ώστε να μην απομένουν περιθώρια *θαυμασμού* για πράγματα που είναι όπως είναι»¹. (1. W.D. Ross, Αριστοτέλης, ΜΙΕΤ, σελ. 220)

Το ρήμα **θαυμάζω**, που σημαίνει «μένω έκθαμβος, νιώθω έκπληξη για κάτι», δεν μπορεί να αποδοθεί πλήρως στα νέα ελληνικά, καθώς περιλαμβάνει τόσο την **έκπληξη** (ευχάριστη ή δυσάρεστη, άρα και την **αμηχανία**) όσο και την **περιέργεια** και τον **θαυμασμό**. Το **θαυμάζειν** αποτελεί και για τον Πλάτωνα αρχή της φιλοσοφίας: «έντονα ο φιλόσοφος βιώνει την έκπληξη και τον θαυμασμό· και δεν είναι άλλη η αρχή της φιλοσοφίας παρά ακριβώς αυτή» (Θεαίτητος 155d).

(Φάκελος Υλικού, σελ. 15)

Παρόλο που η φιλοσοφία αποτελεί μια «κατεξοχήν λογική διεργασία», ο Αριστοτέλης αποδίδει την αρχή της σε ένα *πάθος* (= συναίσθημα), τον *θαυμασμό*, εμπνέοντας έτσι και σύγχρονους φιλοσόφους που θεωρούν ότι «ο *θαυμασμός* είναι ο φορέας της φιλοσοφίας και τη δέπει εξ ολοκλήρου» (M. Heidegger).

Έχει ιδιαίτερη σημασία να τονιστεί ότι με την πρώτη αυτή φράση του κειμένου αιτιολογείται (με το γάρ) το επιχείρημα το οποίο έχει διατυπωθεί στο αμέσως προηγούμενο χωρίο: «Το ότι η επιστήμη αυτή (: η φιλοσοφία) δεν είναι *ποιητική* φαίνεται και από αυτούς που φιλοσόφησαν πρώτοι» (982b): δηλαδή φαίνεται και από τους λόγους που ώθησαν τους ανθρώπους να ασχοληθούν με τη φιλοσοφία την πρώτη φορά αλλά και στη συνέχεια. Και ο λόγος της ενασχόλησης με τη φιλοσοφία δεν ήταν η ικανοποίηση κάποιων πρακτικών αναγκών τους αλλά ο «*θαυμασμός*», δηλαδή η περιέργεια, η απορία, το δέος και η αμηχανία μπροστά σε όλα τα μικρά και μεγάλα φαινόμενα που αντιμετώπιζε στην καθημερινή του ζωή.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ (1^η ενότητα)

Ερμηνευτικές – Ετυμολογικές – Λεξιλογικές

Απαντήσεις: σελ. 537

1 Να σημειώσετε ένα Σ ή ένα Λ, για να δηλώσετε αν το περιεχόμενο κάθε φράσης είναι αντίστοιχα Σωστό (Σ) ή Λάθος (Λ):

1. ____ Ο λόγος της ενασχόλησης με τη φιλοσοφία ήταν στην αρχή ο θαυμασμός για τα παράδοξα της καθημερινής ζωής και ύστερα ο φόβος για τα φαινόμενα του σύμπαντος.
2. ____ Στα παραδείγματα της πρώτης περιόδου που αναφέρει ο Αριστοτέλης υπάρχει μία κλιμάκωση από τα πιο κοντινά στον άνθρωπο και τις δυνατότητες της γνώσης του στα πιο μακρινά και δυσσεμήνευτα.
3. ____ Με την τροπή από το παρελθοντικό τριτοπρόσωπο *ἐδίωκον* στο παροντικό πρωτοπρόσωπο *ζητοῦμεν* ο Αριστοτέλης αποφεύγει να εντάξει και τον εαυτό του στους φιλοσόφους για λόγους μετριοφροσύνης.
4. ____ Συνδετικός κρίκος ανάμεσα στον φιλόμυθο και στον φιλόσοφο είναι η έννοια τα «θαυμάσια».
5. ____ Ο Αριστοτέλης συνδέει τη φιλοσοφία με τη ραστώνη.
6. ____ Κατά τον Αριστοτέλη ο βηματισμός του ανθρώπου και της ανθρωπότητας προς τη φιλοσοφία ήταν ταχύτατος και όχι εξελικτικός.
7. ____ Οι άνθρωποι επιζήτησαν την επιστήμη για την ίδια τη γνώση και όχι για κάποια χρηστική ανάγκη.

2 Για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις της νέας ελληνικής να γράψετε μία λέξη του κειμένου ετυμολογικά συγγενή (σε ορισμένες λέξεις του κειμένου αντιστοιχούν περισσότερες από μία λέξεις της ν.ε.):

ακτίνα		κοίτη		άξονας	
γενέθλια		ιστορία		απροσχημάτιστος	
προσπλυτισμός		οΐηση		είδηση	
εκεχειρία		κοινόχρηστος		ραδιουργία	
χειρονομία		σωφρονισμός		ειδύλλιο	
οντότητα		ισθμός		προσπορισμός	
οχυρός		φήμη		γυναίκα	
νομιμοφροσύνη		μισαλλόδοξος		βωμός	
προφήτης		κοιτίδα		πορθμός	

- 3** Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου, να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό και ένα ομόρριζο επίθετο της νέας ελληνικής, απλό ή σύνθετο:

διαγωγήν, γενέσεως, ἐλεύθερος, σχεδόν, οὔσαν, φαμέν, σύγκειται, εἰδέναι, ῥαστώνην, φρόνησις, χρείαν, συμβεβηκός.

- 4** Να αντιστοιχίσετε στο τετράδιό σας καθεμία αρχαία ελληνική λέξη της στήλης Α με την ετυμολογικά συγγενή της νεοελληνική λέξη της στήλης Β.

Στήλη Α (α.ε.)	Στήλη Β (ν.ε.)
ἤρξαντο	άμαξα
διαγωγήν	οντότητα
γενέσεως	ιστορικός
ἐστὶν	πειθαρχία
ἐπίστασθαι	κοιτώνας
ἐλευθέραν	ένοχος
σχεδόν	ρυπογόνος
σύγκειται	ανεξίτηλος
εἰδέναι	πανεπιστήμιο
φεύγειν	βαθμός
οὔσαν	διέλευση
προϊόντες	αναπόφευκτος
συμβεβηκός	εσθλός

- 5** Να σχηματίσετε μια ομόρριζη λέξη (απλή ή σύνθετη) της νέας ελληνικής για κάθε λέξη του αρχαίου κειμένου, χρησιμοποιώντας την παραγωγική κατάληξη που σας δίνεται:

διαγωγήν (-μα, -ή, -είο), σχεδόν (-ξία, -ή, -ούχος), προϊόντες (-τήριο, -ση, -ιτός), γενέσεως (-ίδιο, -ος, -εια), φεύγειν (-λέος, -ή, -άτος), εἰδέναι (-ση, -ύλλιο, -μων /-μονας), ἐδίωκον (-μός, -της, -ξη).

- 6** Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α με τις αντώνυμές τους της στήλης Β.

A	B
ἐλεύθερος	γνώσις
ἀναγκαῖον	ἀφανής
οὐδεμία	τελευτῶ
ἄγνοια	πᾶσα
ἄρχομαι	περιττὸν
δῆλος	δοῦλος

7

Να γράψετε από ένα συνώνυμο στην αρχαία ελληνική για τις λέξεις: θαυμάζω, οΐομαι, οΐδα, υπάρχω, ἄλλος.

8

πρόχειρα, παθημάτων, ἐδίωκον, διαγωγὴν: Να βρείτε τη σημασία που έχουν στο κείμενο οι παραπάνω λέξεις και να γράψετε από μία φράση για κάθε λέξη στα νέα ελληνικά με σημασία διαφορετική από αυτήν που έχουν στο κείμενο.

9

Να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω φράσεων με την κατάλληλη νοηματικά λέξη, ομόρριζη της λέξης του κειμένου, η οποία σάς δίδεται σε παρένθεση:

1. Κατά τις (*ἤρξαντο*) _____ του σωματείου μας εκλέχτηκε νέο διοικητικό συμβούλιο.
2. Οι (*γενέσεως*) _____ της Αυστραλίας ανέλαβαν να εξοπλίσουν με ιατρικά μηχανήματα το νοσοκομείο της γενέτειράς τους.
3. Από τότε που έγινε διευθυντής δε μιλιέται, είναι (*προϊόντες*) _____ και στους πιο στενούς του φίλους.
4. Η αστυνομία ανακάλυψε το σπίτι που χρησιμοποιούσαν οι κακοποιοί ως (*φεύγειν*) _____.
5. Ο Έλληνας πρωταθλητής ανέβηκε στο (*συμβεβηκός*) _____ του νικητή.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

Α. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΘΕΩΡΙΑΣ

Για την ευκολότερη ανεύρεση και απομνημόνευση των ομόρριζων λέξεων, των λέξεων δηλαδή που ανήκουν στην ίδια ετυμολογική οικογένεια, είναι χρήσιμο να έχουμε υπόψη μας τα εξής:

1. Είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τους αρχικούς χρόνους των ρημάτων, γιατί ο μεγαλύτερος αριθμός των ομόρριζων λέξεων προέρχεται άμεσα ή έμμεσα (ως παράγωγα ή παρασύνθετα) από τα ποικίλα θέματα του ρήματος, π.χ.:
βαίνω > βάση, (ουσιαστικό), βατός (επίθετο), βαθμηδόν (επίρρημα), **βήσομαι**, **ἔβην** > βήμα κτλ.
ὄρά-ω, ὄρῳ: ὄραση, ὄραμα, ορατός ... **ὄψομαι (ὄπ-σομαι)**: ὄψη, κάτοπτρο, οφθαλμός < **οπ** + θάλαμος..., **εἶδον (ε-ιδ-ον)**: εἶδος, εἰδύλλιο, ιδέα ...
λείπ-ω: λειψός, ἔλ-λειμ-μα, **ἔ-λιπ-ον** > **ελ-λιπ-ής**, λιπόσαρκος, **λέ-λοιπ-α** > λοιπός
λέγω: λέξη, διάλεκτος..., λόγος, ομόλογος..., **ῥη-θή-σομαι** > **ρήτορας**, **ρήμα**, **ρήσις**..., **εἴρη-μαι** > ειρήνη κτλ.
2. Βασικός κανόνας στο ετυμολογικό είναι το φαινόμενο της **ετεροίωσης** (μετατροπή ενός φωνήεντος στο «έτερόν» του βραχύ ή μακρό (ε > ο), (η > ω): **φέρ-ω** > φόρος, τρέχ-ω > τροχ-ός, **λέγ-ω** > λόγ-ος, **ῥήγ-νυ-μι** > ρωγ-μή.
3. Συχνά παθαίνουν διάφορα πάθη και τα σύμφωνα, κυρίως των προθέσεων, όταν βρίσκονται σε σύνθεση: ελλιπής < εν-λιπής, συμφορά < συν-φορά, συγγενής < συν-γενής, συγκοπή < συν-κοπή, εμμονή < εν-μονή, παρείσακτος < παρ-είσ-αγ-τος (< άγω), γράμμα < γράφ-μα κτλ.
4. Χρήσιμο είναι να έχουμε υπόψη μας μερικές παραγωγικές καταλήξεις που δηλώνουν:
 - α. Το **πρόσωπο που ενεργεί** (-της, -ιστής, -(ά)τορας, -έας ή -ιάς): λυτρώνω > λυτρωτής, θερίζω > θεριστής, εισπράττω > εισπράκτορας, γράφω > γραφέας, γραφιάς κτλ.,
 - β. την **ενέργεια ή το αποτέλεσμα μιας ενέργειας** (-μός, -ση (-ξη, -ψη), -σιμο (-ξιμο, -ψιμο), -μα, -ειά ή -εία ή -εια, -ίδι, -ιά ή -ία κτλ.): σειώ > σεισμός, χάνω > χα-

- μός, απαντώ > απάντη- ση, λάμπω > λάμψη, συντάσσω > σύνταξη, ψήνω > ψή-
σιμο, τρέχω > τρέξιμο, γράφω > γράψιμο, κεντώ > κέντημα, δένω > δέμα, δου-
λεύω > δουλειά, λατρεύω > λατρεία, καλλιεργώ > καλλιέργεια, στολίζω > στο-
λίδι, μιλώ > μιλιά, ομιλώ > ομιλία κτλ.,
- γ. το **όργανο**, το **μέσο** ή τον **τόπο μιας ενέργειας** (-τήρας, -τήρι, -τήριο): κινώ >
κινητήρας, κλαδεύω > κλαδευτήρι, γυμνάζω > γυμναστήριο κτλ.
- δ. τον **τόπο, περιεκτικά** (-αριό, -είο, -ιο, -ιά, -ώνας κτλ.): καμπάνα > καμπαναριό,
άμμος > αμμούδα > αμμουδιά, ελιά (ελαία) > ελαιώνας κτλ.
5. Παραγωγικές καταλήξεις με διάφορες άλλες σημασίες: (-ιστής, -ισμός, -ίας κτλ.):
άνθρωπος > ανθρωπιστής και ανθρωπισμός, σώζω > σωσίας, κτήμα > κτηματίας
κτλ.
6. Παραγωγικές καταλήξεις **ουσιαστικών από επίθετα** (-άδα, -οσύνη, -ότητα, -ύτη-
τα, -α κτλ.): άγριος > αγριάδα, δίκαιος > δικαιοσύνη, αθώς > αθωότητα, ταχύς >
ταχύτητα, πικρός > πίκρα κτλ.
7. Παραγωγικές καταλήξεις **επιθέτων από ουσιαστικά** (-άτος, -ινος, -ερός, -ωτός,
-ακός, -ιακός, -ικός κτλ.) αφρός > αφράτος, μαλλί > μάλλινος, βροχή > βροχερός,
αγκάθι > αγκαθωτός, οικογένεια > οικογενειακός, ήλιος > ηλιακός, έθνος > εθνι-
κός κτλ. ή **από ρήματα** (-τικός, -ερός, -τήριο, -τός κτλ.): ενοχλώ > ενοχλητικός,
θλίβω > θλιβερός, σώζω > σωτήριος, ακούω > ακουστός, κλείνω > κλειστός κτλ.

B. ΛΕΞΙΚΟ ΟΜΟΡΡΙΖΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

(Διδακτικές ενότητες 1-11)

[Στην πρώτη στήλη αναγράφονται οι ενότητες στις οποίες βρίσκονται οι λέξεις της δεύτερης στήλης. Στη δεύτερη στήλη αναγράφονται οι συγκεκριμένες λέξεις του κειμένου με εκθέτη τον αριθμό της ενότητας στην οποία βρίσκονται, και οι λέξεις που ανήκουν στην ίδια ετυμολογική οικογένεια με αυτές. Με τον τρόπο αυτό ο μαθητής μπορεί να μελετά ενιαία τις ομόρριζες λέξεις κάθε ενότητας έχοντας βέβαια πάντοτε ανοιχτό το κείμενο που μελετά, για να ανευρίσκει με τη βοήθεια του εκθέτη τις λέξεις του κειμένου που αναγράφονται στη β' στήλη.]

Ενότη.	Λέξεις του κειμένου – Ομόρριζες λέξεις
7, 9, 10	ἀγαθός < (πιθανόν) ἄγαν + θέω: ἀγαθῶν ⁷ ἀγαθόν ⁹ ἀγαθὸν ¹⁰ ▶ αγαθός, αγαθότητα, πανάγαθος, αγαθούλης, αγαθιάρης, αγαθοεργία.
6	ἄγαλμα (< ἀγάλλομαι): ἀγάλματα ⁶ ▶ αγαλλίαση, αγαλματοποιός, αγαλματοποιία.
9	ἀγγέλλω : ἐπαγγελλόμενοι ⁹ ▶ ἄγγελος, αγγελία, ἄγγελμα, αγγελικός, αγγελτήριο, ευαγγέλιο, ευαγγελικός, εισαγγελέας, εισαγγελικός, επάγγελμα, επαγγελματίας, επαγγελματικός, αναγγελία, αγγελιοφόρος, αυτεπάγγελτος (= με δική του πρωτοβουλία).
1	ἀγνοέω-ῶ ἀγνοεῖν ¹ , ἄγνοιαν ¹ ▶ γνώση, γνώστης, παντογνώστης, γνωστός, ἄγνωστος, γνώμη, γνωμικό, γνώριμος, γνωριμία.
7	ἀγριώτατος < ἄγριος < ἀγρός: ἀγριώτατον ⁷ ▶ αγρός, αγρότης, αγροτικός, ημιάγριος, αγριωπός, αγροίκος, αγροικία.
1, 2, 4, 6, 8, 9	ἄγω : διαγωγήν ¹ , διάξειν ² , ἄγειν ⁴ , ἄγοντα ⁶ , συναγωγοί ⁶ , περιάγειν ⁸ περιακτέον ⁹ , περιαγωγῆς ⁹ ▶ αγωγή, αναγωγή, απαγωγή, διαγωγή, εξαγωγή, επαγωγή, καταγωγή, μεταγωγή, παραγωγή, προαγωγή, συναγωγή, υπαγωγή, εξαγωγικός, επαγωγικός, παραγωγικός, προαγωγικός, μεταγωγικό, αγωγός, ανάγωγος, δημαγωγός, ευάγωγος, νηπιαγωγός, παράγωγος, παραγωγός, προσαγωγός, αγωγή, αγωγήμος, αγωγήτης, υδραγωγείο, εισαγωγέας, αγώνας, αγωνία, αγωνιστικός, ἀγέλη, ἀγλημα, ακτίνα, ἄμαξα, ἀξίζω, ἀξιοπρεπής, ἄξιος, ἀνάξιος, ἐπάξιος, ἄξονας, ἀρχηγός, οδηγός, πλοηγός, στρατηγός, χορηγός, στρατηγικός, λοχαγός, ξεναγός, εναγόμενος (= κατηγορούμενος), ἐνάγων (= κατήγορος), παρείσακτος, παρθεναγωγείο, προακτέος, σύναξη.
11	ἄδηλον ¹¹ Βλέπε δῆλος
5, 10	ἀδικέω-ῶ / δίκη : δίκην ⁵ , ἀδικήσομεν ¹⁰ ▶ δίκη, δίκαιος, ἀδίκος, δικαιοσύνη, ἀδικαιολόγητος, ἀδικαίωτος, ἀδίκημα, ἀδικημένος, ἀδικία, ἀντιδικία, ἀντίδικος, ἀδικοπραγία, ἀδικοσκοτωμένος, ἀδικοχαμένος, ἀδικῶ, ἀδίκως, δικάζω, δικαιολογημένος, δικαιολογία, δικαιολογῶ, δικαιοπραξία, δικαιοσύνη, δικαίωμα, δικαιωματικός, δικαιώνω, δικαίως, δικαίωση, δικαστήριο, δικαστής, δικαστικός, δικολάβος, δικονομία, δικονομικός, ἐκδίκηση, ἐκδικητής, ἐκδικητικός.
6	ἄθροίζομαι : ἀθροίζεσθαι ⁶ , ἀθροισθεῖεν ⁶ ▶ ἄθροισμα, ἄθροιση, συνάθροιση, ἀθροιστικός.

Ενότη.	Λέξεις του κειμένου – Ομόρριζες λέξεις
6	αἰδῶς < αἰδομαι (= σέβομαι): αἰδῶ ⁶ , αἰδοῦς ⁶ ▶ αιδημοσύνη, αιδήμων, αναιδής, αναΐδεια, αιδεσιμότατος, αἰσχος, αἰσχρός, αἰσχύνη, αναΐσχυντος, αναισχυντία.
11	αἰρέομαι -οῦμαι : διηρημένων ¹¹ ▶ αναίρώ, αναίρεση, εξαιρώ, εξαίρεση, εξαίρετος, εξαιρετικός, εξαιρετικά, καθαίρώ, καθαίρεση, αφαιρώ, αφαίρεση, αφαιρετέος, αφαιρέτης, αφαιρετικός, αφηρημένος, συναιρώ, συναίρεση, συνηρημένος, προαιρούμαι, προαίρεση, προαιρετικός, διαίρώ, διαίρεση, διαιρετός, διαιρετέος, διαιρέτης, αδιαίρετος, υπεξαίρώ, υπεξαίρεση, αιρετός, αρχαιρεσίες, αυθαίρετος.
4	ἄϊστωθείη < ἄϊστόω-ῶ < ἄϊστος (= αφανής) < α- στερ. + Fiδ- (iδ-, ὀρῶ) ▶ ιδέα, ιδεώδης, ιδεατός, ιδεολόγος, ιδεολογία, ανίδεος, ιδανικός, είδος, ειδικός, ευειδής, είδηση, είδήμων.
8	ἀκινήτους ⁸ < α- στερ. + κινήτος ▶ κίνηση, κίνημα, κινήτος, ευκίνητος, ευκίνησία, δυσκίνητος, αεικίνητος, κινήματίας, κινήτικός.
5	ἀκόσμητον ⁵ Βλέπε κοσμέω-ῶ
9, 10	ἀληθῆ ⁹ , ἀληθείας ¹⁰ < α- στερ. + λανθάνω (θέμα ληθ-): Βλέπε λανθάνω
4	ἀλληλοφθοριῶν ⁴ < ἀλλήλων + φθείρω: Βλέπε φθείρω
1, 2, 4, 5, 9	ἄλλος : ἄλλ' (ἄλλᾱ ¹), ἄλλαι ^{2,9} , ἄλλοις ⁴ , ἄλλα ⁴ , ἄλλην ⁵ ▶ ἄλλά, αλλοίωση, αλλότριος, αλλοτρίωση, αλλαγή, απαλλαγή, ανταλλαγή, παραλλαγή, συναλλαγή, εναλλαγή, συνδιαλλαγή, ἄλλαγμα, αντάλλαγμα, συνάλλαγμα, αλλαξιά, αλλαξοπιστία, μισαλλόδοξος, διαλλακτικός, αδιάλλακτος, αλλόθρησκος, αλλοεθνής, αλλογενής.
2	ἁμαρτάνω : ἀναμάρτητον ² ▶ ἁμαρτία, ἁμαρτωλός, ἀναμάρτητος.
5	ἁμήχανον ⁵ Βλέπε μηχανάομαι -ῶμαι
4	ἁμφιεννύς ⁴ < ἁμφιέννυμι ▶ ἁμφια, ἀμφίεση, μεταμφίεση, μεταμφιεσμένος, ἱμάτιο, ἱματιοθήκη, ἱματισμός, εσθήτα.
11	ἁμφισβητεῖται ¹¹ < ἁμφίς + βαίνω. Βλέπε βαίνω
1, 8, 10, 11	ἀνάγκη, ἀναγκαῖος : ἀναγκαίων ¹ , ἀνάγκη ^{8,10} , ἡναγκασμένοι ⁸ , ἀναγκάσαι ¹⁰ , ἀναγκαῖα ¹¹ ▶ ἀνάγκη, ἀναγκαιότητα, ἀναγκαστικός, ἐξαναγκασμός, καταναγκαστικός.